

АТРИБУТУВАННЯ ГЛИНЯНИХ ВИРОБІВ: СУТЬ ПРОБЛЕМИ

Про важливість правильної атрибуції глиняних виробів. Здійснено загальний огляд та порівняння атрибутивної інформації в інвентарних книгах музеїв та фотографій у друкованих виданнях.

Ключові слова: глиняний виріб, атрибуція, інвентарні книги музеїв, друковані видання.

Сучасний музей покликаний зберігати відгомін давно минулого і водночас відтворювати проблеми сьогодення, порівнюючи і аналізуючи їх. Хочеться вірити, що на початку XXI століття розвиток музейної справи стане одним з провідних напрямів діяльності суспільства, оскільки рівень розвитку музеїв є одним з показників уваги до минулого, яку виявляє держава та громадськість в цілому¹.

Відомо, що в основі створення і розвитку музеїв лежить комплектування фондів – "цілеспрямований, плановий процес, що ґрунтується на методологічних принципах профільних дисциплін та музеєзнавства, процес виявлення і збирання предметів музейного значення для поповнення музейної збірки"². Але варто відзначити, що майже всі колекції кераміки в Україні від кінці XIX й до кінця XX століття формувалися безсистемно, в основному зусиллями ентузіастів та випадковими надходженнями. В переважній більшості, і ті, хто передавав речі до музеїв, і ті, хто комплектував музейні фонди кераміки, не мали фахових керамологічних знань³, що відповідно відобразилося на *атрибутуванні глиняних виробів*.

Як зазначає головний зберігач фондів Музею етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України Людмила Булгакова: "Музеї України вже давно стали своєрідними банками даних, а матеріали, що в них зберігаються, використовуються для проведення різного роду досліджень. З часом вони набуватимуть усе більшого значення, особливо щодо мистецтва і ремесел... Предмети, зібрані в музеях,... є неоціненним джерелом інформації при вивченні відповідних технологій та особливостей декору"⁴. А оскільки фондові збірки кераміки стали однією з невід'ємних складових дослідження розвитку гончарства, то активне комплектування фондів потребує добре організованого обліку.

Ще на початку 1950-х років дослідник російського декоративно-прикладного мистецтва XVIII – початку XX століття Олександр Салтиков, зазначав, що у науково-дослідній роботі "атрибутування (визначення) пам'ятки переходить з плану простої колекціонерської любові до старовини у план об'єктивного наукового знання..."⁵.

Сьогодні з упевненістю можна стверджувати, що проблема непрофесійного атрибутування глиняних виробів існує давно. Ще у 1920-х роках досліджуючи гончарство Чернігівської губернії керамолог Євгенія Спаська у своєму щоденнику писала: "встигла побувати в Етнографічному музеї, який справляє чудове враження (про музей у Чернігові – О.Л.), але не згодна з атрибутуванням цілої групи посуду"⁶; "Новг. Сіверський Музей має лише десять погано паспортованих кахоль і жодної речі з місцевого гончарного виробництва"⁷.

На початку 1970-х років на проблему неналежної атрибуції кераміки, яка зберігається в музеях, почали звертати увагу російські дослідники. Зокрема, дослідник Ігор Суслов говорив про низький рівень науковості атрибутування кераміки. Основною причиною такого процесу він називав відсутність необхідної літератури: "Колекції пам'яток кераміки, що зберігаються в музеях СРСР, є найціннішим національним надбанням радянського народу. Збереження і можливість вивчення цих колекцій багато в чому залежить не лише від їх ретельного обліку та зберігання, але і від їх правильного науково обґрунтованого опису. На жаль, не завжди і не скрізь збереження, вивчення і опис кераміки, як і інших музейних предметів, здійснюється на відповідному рівні. Багато в чому це пояснюється тим, що в існуючих виданнях та інструкціях

про облік, збереження та опис музейних колекцій, власне кераміці майже не приділено уваги. Є лише окремі згадки й розділи, що стосуються, головним чином, умов збереження та реставрації кераміки⁸.

Російська дослідниця кераміки Клара Прусліна, оглянувши майже всі зібрання кераміки в музеях Росії, зазначала, що "в колекціях музеїв є порівняно невелика кількість робіт, виконаних в кераміці в цей період (рубіж XIX – XX ст. – О.Л.). Переважно вони знаходяться в запасниках і, як правило, не атрибутовані"⁹. Одразу виникає питання, хто ж і коли атрибутовуватиме ці речі, і чи будуть вони атрибутовані взагалі?

Пізніше до проблеми ненаукової атрибуції кераміки у музеях звернулися українські дослідники. Доктор філологічних наук Роман Кирчів, зазначав, що хоча "музейні етнографічні колекції набувають статусу історико-культурних документів"¹⁰, проте "широке предметне використання збірок і колекцій етнографічних матеріалів у музеях України дуже утруднене на сьогодні відсутністю належної інформації про них"¹¹.

Те ж саме можна сказати й про українські та окремі зарубіжні музеї і в наш час, наприклад, Міжнародний музей кераміки у Фаєнце, де багато експонатів мають поверхову, часто неправильну атрибуцію¹².

Опрацювавши інвентарні книги кількох музеїв України, хочеться звернути увагу на *найбільш типові невідповідності*, що допущені працівниками музеїв при атрибутуванні керамічних виробів:

невідповідність назв населених пунктів, районів та областей: в більшості випадків подано назви населених пунктів, яких немає в зазначених областях або невірно вказано райони чи області. Наприклад: Миска, 1948 р., Гута, Канівський р-н, Черкащина¹³ – села Гута в Черкаській області немає¹⁴; Глечик, кінець XIX ст., с. Лобойківка, Царичанський р-н, Дніпропетровщина¹⁵ – село Лобойківка Дніпропетровського району¹⁶; Дзбанок, кінець XIX – початок XX ст., с. Нивиці, Радехівський р-н, Волинь¹⁷ – село Нивиці Радехівського району розташовано на території Львівської області¹⁸; Глечик (дзбанок), кінець XIX ст., Великий Кучурів, Снятинський р-н, Чернівеччина¹⁹ – село Великий Кучурів Сторожинецького району²⁰;

у графі "Місце виготовлення" подано відомості про місце придбання виробу. При опрацюванні інвентарних книг Музею народної архітектури та побуту України в Києві привертає увагу той факт, що в деяких випадках при атрибутуванні одного предмета записується два осередки – один зазначається у графі "Опис предмета" з поміткою "зроблено" ("виготовлено"), інший – у графі "Місце виготовлення". Наприклад: Миска, початок XX ст., зроблено: Смотрич, Дунаєвецький р-н; с. Кадієвці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельниччина²¹; Миска, початок XX ст., виготовлено у Смотричі; с. Теремці, Кам'янець-Подільський р-н, Хмельниччина²²; Миска, ф-ка Кузнєцова в Будах; с. Яришів, Вінниччина²³; Миска, кінець XIX ст., зроблено у Смотричі; с. Кадієвці, Хмельниччина²⁴; Миска, початок XX ст., виготовлено у м. Смотрич, Новоушицький р-н, Хмельниччина; с. Куражин²⁵; Тарілка, ф-ка Кузнєцова, Буди, кінець XIX ст., Опішне, Полтавщина²⁶;

поверховий і неповний опис або взагалі його відсутність в інвентарних книгах. Ще на початку 1970-х років Ігор Суслов зазначав, що це один з найбільш складних і важливих моментів наукової атрибуції предмета. Він стверджує, що "опис пам'яток кераміки не завжди легко дається навіть досвідченим музейним працівникам. Але він в різних музеях ведеться по-різному і часто довіряється непідготовленим особам"²⁷. В результаті поверхового опису, не маючи перед собою самої речі або її зображення, часто дуже важко, а інколи зовсім неможливо скласти чітке уявлення про предмет, який описується. Наприклад: Монетка у вигляді миски мальованої, Омеляненко²⁸ (*опис відсутній*); Монетка у вигляді лебедя-свищика Омеляненко; опис: свищик світло-жовтого кольору з трьома отворами і вигнутою вниз шиєю²⁹ (*під поданий опис можна підібрати масу свищиків*); Свищик у вигляді ведмедика з жбаном, Омеляненко³⁰ (*опис відсутній*); Чайник; опис: полив'яний жовтий³¹; Барильце; опис: полив'яне, синього кольору, глина³²;

невірне подання назви предметів, які атрибутовуються. Наприклад: Алегорична фігура на брунатній підставці³³ (*яка це алегорична фігура?*); Посудина людиновидна³⁴ (*може антропоморфна?*);

одна форма в різних описах має *різні варіанти назв*. Наприклад: двоєчки³⁵, двояки³⁶, двоячки³⁷, близнюки³⁸, близнята³⁹.

Варто звернути увагу і на те, що невірно атрибутовані вироби можна зустріти не лише в

інвентарних книгах музеїв, а і в *друкованих виданнях*: монографіях, альбомах, каталогах тощо. І саме такі публікації є найбільш шкідливими, оскільки вони популяризують невірну інформацію, завдяки чому відбуваються подальші неправдиві трактування, що впливає на наукові дослідження розвитку того чи іншого явища.

Проаналізувавши кілька друкованих видань, можна виділити три найтипівіші помилки, які допускають їх автори.

1. В різних виданнях надрукована *фотографія одного предмета, а атрибутивні відомості подані різні*, інколи навіть суперечливі. Наприклад:

Миска. 1958 р. Петро Зінченко. с. Головкивка Черкаська обл.⁴⁰; Петро Зінченко. Миска. с. Головкивка Черкаська обл. 50-і рр. ДМУНДМ⁴¹; Par Piotr Zintchenko (ne en 1900). Village de Golovkovka, region de Kirovograd / Musee des Arts Decoratifs Ukrainiens. Kiev.⁴² (*так коли ж виготовлена ця миска (1958 чи в 1950-х роках) і де – у Черкащині чи Кіровоградщині*);

миска. 1903 р. Ганна Лебеденко. м. Васильків Київської обл.⁴³; Миска. с. Здоровка Київської обл. 20-і рр.⁴⁴ (*знову виникає те ж саме питання: коли і де виготовлена подана миска і чи правильно зазначений її автор у першому варіанті підпису*);

миска. Кінець XIX ст. Київщина⁴⁵; Миска. Київщина. XVIII – поч. XIX ст.⁴⁶ (*одна миска в різних описах датується різним часом виготовлення, і різниця складає майже 100 років*);

баклага. Кінець XIX – початок XX ст. с. Дибинці, Київська обл.⁴⁷; Баклага. с. Дибинці Київської обл. поч. XX ст.⁴⁸ (*знову не зрозуміло, де подані правильні відомості*);

О.Белінський. Миска. Канів Черкаської обл. 30-і р. XX ст. З колекції О. Данченко⁴⁹; Олександр Белінський. Миска. Канів. 40-і рр. Власність О.Данченко⁵⁰ (*тут подані фотографії одного виробу, атрибутованого однією людиною, а різниця у часі виготовлення сфотографованої миски – близько 10 років (і лише за умови, якщо у другому підписі маються на увазі 40-і роки XX століття)*);

П.Гайдук. Свічник. Ревівка. Кіровоградська обл. 1919⁵¹; Гаврило Гайдук. Свічник. с. Ревівка на Кременчуччині. 10-і рр. XX ст.⁵² (*у цьому записі взагалі кілька невідповідностей. По-перше, не зрозуміло, як насправді зветь автора виробу – Гаврило чи П. (Петро, Пантелеймон, Пилип?). По-друге, коли ж виготовлений свічник – 1919 рік чи 1910-і роки. І по-третє, область – на території Кіровоградської області немає села Ревівка⁵³*);

посудина у вигляді чоловіка. Чигиринщина. XIX ст. ДМУНДМ⁵⁴; Карафа. Чигиринщина. XIX ст. ДМУНДМ⁵⁵ (*знову ж підписи подаються однією людиною, а виріб (один і той же) називається по-різному*).

2. Другу групу складають підписи, які містять *невірну атрибутивну інформацію*:

Ecuelle. Annees 1930. Par Alexandre Nevedomski (ne en 1904) Chargorod, region de Vinnitsa. Collection particuliere, Kiev⁵⁶. На сьогоднішній день це єдина опублікована фотографія подібної миски. Але атрибутування, подане до неї, викликає сумніви, щодо місця виготовлення. Серед матеріалів польових обстежень Вінницької області (ілюстративна частина) одного з провідних керамологів другої половини XX століття Юрія Лащука є фотографії подібних мисок, місце виготовлення яких дослідник зазначає як Бар (Вінниччина). Нині зразки подібних мисок у приватних колекціях відомі лише у Львові. Місцеві колекціонери, не маючи відповідної фахової підготовки, на основі підпису до вищезазначеної опублікованої фотографії, атрибутують ці миски Шаргородом, хоча і не мають стовідсоткової впевненості в цьому. Один з них, Тарас Лозинський, розповідав, що була організована спеціальна поїздка до Шаргорода, з метою довідатися про ці миски, але місцеві жителі стверджували, що такого у них ніколи не робили⁵⁷. Є також відомості, що Леся Данченко – власник сфотографованої миски – не подавала надрукованого атрибутивного підпису до зазначеної миски у альбомі. Резонно виникає питання: хто її атрибутував і наскільки інформація подана у альбомі є правдивою;

миска. Сунки Кіровоградської обл. Кін. XVIII – поч. XIX ст. ДМУНДМ⁵⁸ – насправді Сунки Черкаської області⁵⁹;

миска. Канів Київська обл. Середина XIX ст. ДМУНДМ⁶⁰ – в дійсності Канів Черкаської області⁶¹;

зооморфне навершя димаря. Адамівка, Вінниччина. 1999⁶² – в дійсності на фотографії зображене орнітоморфне зображення димаря (птаха), а Адамівка, як гончарний осередок, Хмельницької області⁶³;

у щорічнику "Наука і культура" (випуск 19) надруковано фотографію фрагменту стіни Полтавського краєзнавчого музею, прикрашену керамічними вставками. До неї подано підпис: "Керамічні вставки, що оздоблюють будівлю краєзнавчого музею, розписані Василем Кричевським за мотивами української народної орнаментики"⁶⁴ – зазначені вставки виготовлені Іваном Гладиревським.

У книзі Бутніка-Сіверського "Українське радянське народне мистецтво" на кольоровій вкладці між 16 і 17 сторінками подано фото опішнянського глечика. До нього подається підпис: "Кухоль; с. Опішня, Полтавщина, 1935"⁶⁵. У цій же книзі на 21 сторінці подано іншу фотографію глиняного виробу, яка підписана: "Ночовник О. Ваза для квітів; с. Міські Млини, Полтавщина, б.р."⁶⁶. Насправді на фото зображено триріжковий свічник.

3. У деяких випадках *атрибутивні відомості*, подані у друкованих виданнях, *викликають сумніви у їх достовірності*. Але для того, щоб впевнено казати про невірність атрибутивної інформації, потрібно побачити зазначені вироби наяву. Наприклад:

1964 року працівниками Дніпропетровського історичного музею імені Дмитра Яворницького був виданий каталог кераміки⁶⁷, яка зберігається у фондах музею. Привертає увагу один із записів зазначеного каталогу, до якого, до речі, відсутня фотографія: "Куманець О.Ф.Селюченко. Друга чверть ХХ ст. (Інв. №Кс-94)"⁶⁸. Сумніви викликає датування виробу – друга чверть ХХ століття. Відомий дослідник життя і творчості Олександр Селюченко Леонід Сморгж зазначає, що майстриня влаштувалася на роботу в артіль "Художній керамік", коли повернулася з відновлюваних робіт на Донбасі після війни спочатку різноробочою. Пізніше її перевели на посаду ліпниці⁶⁹. Тому, на мою думку, куманець, автором якого може бути О.Ф.Селюченко, повинен датуватися не раніше кінця 1940-х років, а то й пізніше;

2005 року у буклеті "Чернігівщина туристична"⁷⁰, виданому Чернігівським обласним художнім музеєм було опубліковано фотографію глиняного виробу з наступним підписом: "Михайло Денисенко. "Баклага "Криниця"". 1980."Таке атрибутування посудини теж викликає певні сумніви. По-перше, зображено плесканець (різновид куманця – посудини для тримання спиртних напоїв, тоді як баклага використовується для тримання і перенесення води і має іншу форму). Сумнівним є і авторство роботи. Орнамент, використаний для оздоблення посудини, та й сама її форма – характерні для гончарних виробів Опішного другої половини ХІХ ст. А Михайло Денисенко – майстер з Василькова (Київщина), який ніколи не працював у Опішному і не залишив робіт, декорованих суто "опішненським" розписом. Не зазначене також і місце виготовлення посудини.

Подібних прикладів можна навести ще багато. Але не тільки друковані видання містять атрибутивні помилки. Останнім часом працівники музеїв все частіше у своїй діяльності звертаються до новітніх технологій. Почали з'являтися компакт-диски, за допомогою яких той чи інший музей популяризує свою діяльність і надбання. Одним із прикладів такої роботи є компакт-диск "Спадщина Івана Гончара"⁷¹, виданий 2004 року в Києві. Автори компакт-диска зазначили на обкладинці, що "сучасні інформаційні технології дозволяють зробити творчу спадщину І.М.Гончара доступною широкому загалу цінувальників української культури як в Україні, так і в світі". Отже, основна мета – популяризація фондів музею. Як стверджує керамолог Олесь Пошивайло, "важливо доносити до людей виключно *правдиву, перевірену інформацію*, не спотворену буденним поспіхом, узвичаєною недбалістю чи фаховою необізнаністю. На жаль, подібної відповідальності забракло творцям компакт-диска "Спадщина Івана Гончара"⁷².

В одній з підрубрик диска ("Кераміка") подано 21 фото гончарних виробів, що репрезентують здобутки гончарів кількох гончарних осередків України... При ознайомленні з поданими матеріалами не можна не погодитися із критичним аналізом диска керамолога Олесь Пошивайла, який відзначає "школярський" підхід до оформлення анотацій репродукованих виробів. Насамперед, відомості про твори подано безсистемно, без найменшої претензії на музеєзнавчу чи керамологічну фаховість. Такі обов'язкові елементи атрибутування музейних експонатів, як розміри, інвентарні номери відсутні повністю; інші наявні лише частково. Так, матеріал та техніка виконання робіт зазначені вкрай поверхово. Усі анотаційні відомості подані хаотично, безсистемно"⁷³. Наведу лише один приклад:

"Миска. Опішня. Полтавщина... Кін. ХІХ – поч.ХХ ст."⁷⁴. Заступник директора Українського

центру народної культури "Музей Івана Гончара" Ігор Пошивайло у своїй монографії "Феноменологія гончарства: Семіотико-етнологічні аспекти" подає інший опис до цієї ж миски: "Миска із орнітоморфним мотивом. Сунки, Черкащина. Кінець ХІХ ст."⁷⁵ – виникає питання : де істина? Окрім цього, варто відзначити, що зазначена миска не є опішненською.

Потрібно відмітити, що подібні напрацювання науковців і музеєзнавців вкрай важливі для популяризації надбань української культури, насамперед, у середовищі юних поколінь українців... Але, як відзначає Олесь Пошивайло "все в них має бути бездоганним і відповідним сучасному рівню наукових знань"⁷⁶.

Хотілося б звернути увагу ще на один момент піднятої проблеми. Українська кераміка зберігається і в музеях та приватних колекціях багатьох держав світу, але Російський етнографічний музей – "єдиний зарубіжний музейний заклад, який уже кілька десятиліть займається видавничою діяльністю, спрямовано на популяризацію української колекції кераміки"⁷⁷. На жаль, одне з перших друкованих видань зазначеного музею, у якому опубліковані фотографії глиняних виробів, виготовлених українськими майстрами, не містить відповідних відомостей про подані предмети – лише фото, назва (не завжди вірна) та призначення⁷⁸. Якщо про час виготовлення сфотографованих творів довідуємося з назви видання (кінець ХІХ – початок ХХ століття), то щодо місця виготовлення та авторів робіт можна лише здогадуватись. У 1983 році цим же музеєм було опубліковано унікальний каталог-показчик етнографічних колекцій України, зібраних у фондах музею⁷⁹. Не зважаючи на те, що у показнику подано достатньо повну атрибутивну інформацію щодо українських глиняних виробів, які зберігаються у Російському етнографічному музеї, немає жодної ілюстративної прив'язки, що унеможлиблює наукове використання поданої інформації стосовно виробів, які зберігаються в музеях і приватних колекціях України.

Зважаючи на усе вищесказане, можна з сумом констатувати непрофесійний підхід та невідповідальність музейних працівників і дослідників у питанні атрибутування глиняних виробів упродовж усього ХХ століття. Атрибутування керамічних виробів, як і інших творів – складний процес, в якому аналіз усіх складових є обов'язковим елементом роботи. Атрибутувати твір – це означає дати відповідь на ряд таких головних питань як назва предмета, його призначення, матеріал та техніка виготовлення, розміри, час, місце та автор виготовлення, дати повний опис зовнішності предмета, враховуючі усі пошкодження та реставрації, описати його історію побутування. Для вірної атрибуції того чи іншого предмета недостатньо лише одного знання літератури з проблемного питання (якої, до речі, сьогодні недостатньо). Цей процес починається задовго до надходження експонатів до музею чи приватної колекції – під час збирання творів в експедиції, в майстерні художника, у колекціонера.

Необхідно враховувати й той факт, що неатрибутований або невірно атрибутований виріб втрачає свою цінність для наукового дослідження. Він стає просто гарною іграшкою, яка милує око відстороненого споглядача. Це в кращому випадку. В гіршому – недосвідчений дослідник вводить невірну інформацію в науковий обіг, поповнюючи таким чином існуючі міфи. А з кожним роком стає усе менше можливостей перевірити правильність наявної інформації, оскільки традиційні осередки виготовлення виробів декоративно-вжиткового мистецтва постійно зникають.

Проблема атрибутування глиняних виробів в сучасних музеях є однією з основних в процесі обліку та збереження предметів музейного значення. Сьогодні багато музейних працівників роблять спроби систематизувати усі накопичені матеріали і навести лад у фондових колекціях. Для цього потрібно не лише бажання, а й відповідна наукова література. Деякі музеї розробляють програми та рекомендації щодо облікової та зберігальницької роботи музеїв.

Одночасно хочеться звернути увагу усіх зацікавлених на те, що 2005 року в Україні в Інституті керамології – відділенні Інституту народознавства НАН України створено єдину експертну комісію, до складу якої входять досвідчені керамологи. Зазначена комісія проводить атрибутування глиняних виробів. Для цього потрібно подати заявку та твір. Після проведення атрибутування власнику твору видається письмовий "Сертифікат про результати атрибутування глиняного виробу експертною комісією Інституту керамології – відділення Інституту народознавства НАН України" і акт на виконані роботи, затверджені директором Інституту керамології.

На жаль, сьогодні в Україні це єдина експертна комісія, і займається вона лише атрибуванням глиняних виробів. А проблема правильної атрибуції стосується усіх предметів музейного фонду України, не залежно від матеріалу виготовлення.

- ¹ Єсюнін С.М. Нові напрямки у побудові недержавних музеїв // Музей і XXI сторіччя: Збірник наукових праць. – Херсон, 2000. – С. 119.
- ² В'ялець А.Ф., Чернявська Є.В. Актуальні проблеми науково-фондової роботи музеїв // Актуальні проблеми фондової роботи музеїв: Тематичний збірник наукових праць. – К., 1988. – С. 4.
- ³ Пошивайло О. Музейний ландшафт гончарської України // Український керамологічний журнал. – 2003. – №2 – 4. – С. 7.
- ⁴ Булгакова Людмила. Роль музеїв у збереженні й розвитку художніх ремесел // Українська керамологія: Національний науковий щорічник. 2002 / За ред. О.Пошивайла. – Опішне, 2002. – Кн. 2. – С. 42.
- ⁵ Салтыков А.Б. Самое близкое искусство. – М., 1969. – С. 265.
- ⁶ Спаська Є. Подорожі по Чернігівщині: уривки з щоденників, рр. 1921 – 1926, головним чином про гончарство чернігівське // Українське гончарство: Національний культурологічний щорічник. За рік 1994. – Опішне, 1995. – Кн. 2. – С. 359.
- ⁷ Там само. – С. 366.
- ⁸ Суслов И.М. Изучение и научное описание памятников керамики // Изучение и научное описание памятников материальной культуры. – М., 1972. – С. 13.
- ⁹ Пруслина К.Н. Русская керамика (конец XIX – начало XX в.). – М., 1974. – С. 7.
- ¹⁰ Кирчів Р. Роль музейних колекцій в активізації сучасних етнографічних досліджень України // Народознавчі зошити: двомісячник. – Львів, 1995. – зошит 4. Липень-серпень. – С. 199.
- ¹¹ Там само. – С. 200.
- ¹² Пошивайло О. Скопин: ідеологічний міф советського мистецтвознавства й реальні досягнення давнього гончарного центру Росії (керамологічні студії після I Міжнародного фестивалю гончарів) // Український керамологічний журнал. – 2004. – №2 – 3. – С. 101.
- ¹³ Музей народної архітектури та побуту України в Києві. Інвентарні книги (кераміка, скло) – кс-2142/кв-343/1.
- ¹⁴ Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 року (Відп. ред.: Кирненко В.І., Стадник В.І.). – К., 1987. – С. 383.
- ¹⁵ Музей народної архітектури та побуту України в Києві. Інвентарні книги (кераміка, скло) – кс-4957/кв-703/35.
- ¹⁶ Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. Вказ. праця. – С. 405.
- ¹⁷ Музей народної архітектури та побуту України в Києві. Інвентарні книги (кераміка, скло) – кс-5748/кв-796/29.
- ¹⁸ Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. Вказ. праця. – С. 415.
- ¹⁹ Музей народної архітектури та побуту України в Києві. Інвентарні книги (кераміка, скло) – кс-6989/кв-1019/170.
- ²⁰ Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. Вказ. праця. – С. 327.
- ²¹ Музей народної архітектури та побуту України в Києві. Інвентарні книги (кераміка, скло) – кс-2022/кв-325/16.
- ²² Там само. – кс-2030/кв-326/22.
- ²³ Там само. – кс-2041/кв-326/50.
- ²⁴ Там само. – кс-2066/кв-327/36.
- ²⁵ Там само. – кс-5159/кв-707/3.
- ²⁶ Там само. – кс-5231/кв-710/83.

- ²⁷ Суслов И.М. Вказ. праця. – С. 38.
- ²⁸ Полтавський краєзнавчий музей. Інвентарні книги (кераміка, скло). – КС-3421.
- ²⁹ Там само. – КС-3446.
- ³⁰ Там само. – КС-3451.
- ³¹ Там само. – КС-355.
- ³² Там само. – КС-456.
- ³³ Музей етнографії та художнього промислу Інституту народознавства НАН України. Інвентарні книги. – ЕП-44134.
- ³⁴ Там само. – ЕП-44634.
- ³⁵ Там само. – ЕП-67262.
- ³⁶ Там само. – ЕП-68027.
- ³⁷ Там само. – ЕП-67993.
- ³⁸ Там само. – ЕП-68501.
- ³⁹ Там само. – ЕП-69365.
- ⁴⁰ Українське народне мистецтво: кераміка і скло. – К., 1974. – Мал. 38.
- ⁴¹ Данченко Л. Народна кераміка Наддніпрянщини. – К., 1969. – С. 58.
- ⁴² Украинское народное искусство: альбом (на французском языке). – Л., 1982. – Мал. 4.
- ⁴³ Українське народне мистецтво: кераміка і скло. – К., 1974. – Мал. 42.
- ⁴⁴ Данченко Л. Народна кераміка Наддніпрянщини. Вказ. праця. – С. 44.
- ⁴⁵ Українське народне мистецтво: кераміка і скло. Вказ. праця. – Мал. 44.
- ⁴⁶ Данченко Л. Народна кераміка Наддніпрянщини. Вказ. праця. – С. 92.
- ⁴⁷ Українське народне мистецтво: кераміка і скло. Вказ. праця. – Мал. 45.
- ⁴⁸ Данченко Л. Народна кераміка Наддніпрянщини. Вказ. праця. – С. 15.
- ⁴⁹ Данченко Л. Народна кераміка Середнього Придніпров'я. – К., 1974. – С. 122.
- ⁵⁰ Данченко Л. Народна кераміка Наддніпрянщини. Вказ. праця. – С. 54.
- ⁵¹ Данченко Л. Народна кераміка Середнього Придніпров'я. Вказ. праця. – С. 51.
- ⁵² Данченко Л. Народна кераміка Наддніпрянщини. Вказ. праця. – С. 111.
- ⁵³ Українська РСР: Адміністративно територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. Вказ. праця. – С. 431.
- ⁵⁴ Данченко Л. Народна кераміка Наддніпрянщини. Вказ. праця. – С. 116.
- ⁵⁵ Данченко Л. Народна кераміка Середнього Придніпров'я. Вказ. праця. – С. 78.
- ⁵⁶ Українське народне мистецтво: альбом (франц. мовою). Вказ. праця. – Мал. 32.
- ⁵⁷ Звіт про керамологічну експедицію до м. Львів 2004 року // Національний музей-заповідник українського гончарства в Опішному, Національний архів українського гончарства. – Ф. 1. – Оп. 7. – Од. зб. 98. – Арк. 6.
- ⁵⁸ Данченко Л. Народна кераміка Середнього Придніпров'я. Вказ. праця. – С. 85.
- ⁵⁹ Українська РСР: Адміністративно територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. Вказ. праця. – С. 442.
- ⁶⁰ Данченко Л. Народна кераміка Середнього Придніпров'я. Вказ. праця. – С. 152.
- ⁶¹ Українська РСР: Адміністративно територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. Вказ. праця. – С. 394.
- ⁶² Пошивайло І. Феноменологія гончарства: Семіотико-етнологічні аспекти. – Опішне, 2000. – С. 317.
- ⁶³ Українська РСР: Адміністративно-територіальний устрій: на 1 січня 1987 року. Вказ. праця. – С. 363.
- ⁶⁴ Скалацький К. Низький уклін пам'яті минулого і сьогодення // Наука і культура. Щорічник. – Випуск 19. – К., 1985. – С. 475.
- ⁶⁵ Бутнік-Сіверський Б.С. Українське радянське народне мистецтво. – К., 1966. – Кольорова вклейка.

- ⁶⁶ Бутнік-Сіверський Б.С. Вказ. праця. – С. 21.
- ⁶⁷ Каталог. – Випуск I. Кераміка. – Дніпропетровськ, 1964. – 142 с.
- ⁶⁸ Там само. – С. 101.
- ⁶⁹ Сморгж Л. Гончарівна (одержима керамікою). – Опішне, 2004. – С. 129.
- ⁷⁰ Чернігівщина туристична. Буклет. – Чернігів, 2005.
- ⁷¹ "Спадщина Івана Гончара" (компакт-диск). – К., 2004.
- ⁷² Пошивайло О. "Спадщина Івана Гончара": неусвідомлена міра відповідальності! // Український керамологічний журнал. – 2004. – №4. – С. 126.
- ⁷³ Там само.
- ⁷⁴ Там само. – С. 128.
- ⁷⁵ Пошивайло І. Вказ. праця. – С. 305.
- ⁷⁶ Пошивайло О. "Спадщина Івана Гончара": неусвідомлена міра відповідальності! Вказ. праця. – С. 128.
- ⁷⁷ Пошивайло О. Музейний ландшафт гончарської України. Вказ. праця. – С. 18.
- ⁷⁸ Украинцы: конец XIX – начало XX в. / Составитель Н.М.Хазанова. – Л., 1975. – 32 с.
- ⁷⁹ Украинцы XIX – XX вв.: Каталог-указатель этнографических коллекций / Составители Н.М. Хазанова, О.В. Карпова. – Л., 1983. – 64 с.

О важности правильной атрибуции глиняных изделий. Осуществлен общий обзор и сравнение атрибутивной информации в инвентарных книгах музеев и фотографий в печатных изданиях.

Ключевые слова: глиняное изделие, атрибуция, инвентарные книги музеев, печатные издания.

The article is about importance of proper attribution of pottery. An overview and comparison of attribute information in the inventory of museums and picture books in print.

Key words: clay work, attribution, inventory museums's books, publications.